

„Így is jó, úgy is jó”

Lőrincze Lajos nyelveművelő magatartásának jellemzésére szerettek többen (nyelvészek és laikusok) a címben jelzett megfogalmazással élni; bekerült még a kabaréműsorba is – Lőrinczének is nagy derűtlenségére. Ő maga – ismereteim és meggyőződéseim szerint – ezzel a megfogalmazással, így soha nem élt, de az igaz, hogy nyelvhelyességi kérdésre adott válaszát adott esetben így kezdte: „Hááát...” Mít is fejezett ki e redundáns eszközzel? – A várakozással szemben, amelyben ilyenkor benne volt a *vagy-vagy* igénye (azaz **vagy jó** a jelenség, **vagy nem jó**), annak a bevezetése, hogy – kedvelt kifejezésével –: „álljon meg a menet”, ’nem olyan egyszerű az eset, gondolkozunk csak egy kicsit’.

Hogy ez részemről nem valami szubjektív vélekedés, megszépítő emlékezet, vegyük elő Lőrincze Lajos nyelveművelő fellépésének első fő dokumentumát, az akadémiai nagyhéten 1951-ben elmondott referátumát (I. Nyelv és élet, Művelt Nép Könyvkiadó, 1953). A nyelveművelés is ébredett ekkor aléltságából, és új igények kezdtek megfogalmazódni az előző időszak magatartásával, sok elfogultságával szemben. Arra nincsen mód, hogy ebben az ünnepi megemlékezésben akárcsak megkíséreljem összegezni Lőrincze nyelveművelő elveit; csupán kettőt vagy hármat igyekszem kiemelni e referátumból, azokat éppen, amelyek feltűnést keltettek újdonságukkal, s nem kevés ellenvetést váltottak ki a szakmán belül is és szélesebb körben is. Súlypontozásuk vitatható; számomra a következő sorrend látszik meghatározónak.

Már utaltam rá, hogy a *vagy-vagy*, a *fehér-fekete* állásfoglalással szemben Lőrincze az árnyalt gondolkodást állította, annak mérlegelését, hogy **az adott környezetben** (szövegben) **mi a szerepe** (funkciója) a vitatott változatoknak: „Nyelveművelésünk legfontosabb része nem a tiltó szabályok megtanítása, hanem a nyelvben rejlő lehetőségek minél alaposabb kiaknázása, a gondolat legfinomabb árnyalatainak minél pontosabb kifejezésére, a beszéddel és írással szemben való igényességre nevelés” (i. m. 170). A jelenségeknek ezen árnyalt megítélésére, elemzésére későbbi írásaiban is vissza-visszatért, így már 1953-ban, a Nyelveművelésünk főbb kérdései című tanulmánygyűjtemény bevezetésében: „A nyelveművelés felfogásunk szerint – legalábbis perspektívájában – tudományos diszciplína; s elengedhetetlen feltétele a nyelv törvényeinek vizsgálata, a nyelv történetének és jelenkori állapotának alapos és mélyenjáró ismerete” (Ak. k. 11).

Ezzel a felfogással együtt járt a nyelvi dogmatizmus elítélése, az elavult tilalomfák ledöntése, a nyelveművelő babonákkal való szembefordulás (Nyelv és élet, 169, 163–7). Sokaknak nem tetszett ez az állásfoglalás. Érthető: a *vagy ez a jó – vagy az nem jó* könnyebben megjegyezhető, könnyebben megtanítható. Egy kiváló magyartanárr az ötvenes években az irodalmi hetilapban dühösen követelte, hogy a nyelveművelők adjanak egyszerű, jól átlátható, könnyen megtanítható és megjegyezhető „szabályokat”. Gondoljuk csak végig, a durva általánosításoknak micsoda tömegét préselték be egykoron elvakult laikusok az efféle megállapításokba: „Minden nyelvi megnyilvánulás, melynek alapja nem a reális szemlélet, magyartalan.” „Nem nehéz magyarul beszélni, csak magyarul kell gondolkodni hozzá” (idézi Lőrincze Lajos a Nyelveművelésünk főbb kérdései című tanulmánygyűjteményben, 10–11).

Benne van a dogmatikus felfogással való szembeszállásban Lőrinczének egy másik, ebből következő elve, a **pozitív nyelveművelés**: „Természetszerűleg változik ezzel a nyelveművelés terü-

lete és módszere is: nem a minden áron való irtogatás, nem az idegen szavak minden áron való üldözése a cél és módszer, hanem a pozitív nyelvművelés, a nyelv kultúrájának és a nyelvi kultúrának minél magasabbra emelése” (Nyelv és élet 156). Lőrinczének az a gondolata, hogy messze nem elég a nyelv művelésében a hibákkal való foglalkozás, hanem rá kell mutatnunk a nyelv gazdagságára, szépségeire is, végigkísérte egész munkálkodását. Nemcsak cikkeiben, tanulmányaiban tért vissza újra meg újra e gondolat tartalmának a kifejtésére, hanem az Édes anyanyelvünk rádiós sorozatának számos részletében rá is mutatott e gazdagságra és szépségekre, s ezt az elvet képviselte az 1979-ben végre megindított Édes Anyanyelvünk című lap szerkesztőbizottságának elnökeként is.

Határozottan szembefordult Lőrincze az idegen (idegen eredetű) **szavak és szerkezetek** kritikátlan elítélésével, üldözésével. Egy idevágó mondatát az imént idéztem. Egy másik: „Nyelvművelésünk történetében elég gyakran elhangzik a vészkiáltás a nyelv romlásáról... A »romlás« általában a változásra szokott vonatkozni, a nyelvben felbukkanó újra. Főként az idegen szavakra s a régitől különböző, a régi nyelvben ismeretlen szerkezetekre. »Olyan zagyva nyelvnek – olvassuk a Pestü Hírlap Nyelvörében –, melynek szókincse idegen szavaktól tarkáll, eredeti szerkezete, mondatfűzése pedig napról napra satnyul, csak kevés tartóereje van«” (i. m. 155). Ez a jelenség nemcsak a XX. század nyelvművelő tevékenységében húzódott végig, hanem elevenen él napjainkban is: sokak számára a nyelvművelés egyenlő az idegen szavak irtogatásával. Ez a bíráló tekintélyes helyet foglal el Lőrincze előadásában, s egyben példa is az igényelt árnyalt állásfoglalásra.

Nem kevesen álltunk már az ötvenes évek elejétől Lőrincze mellé, s ez a tábor azóta tekintélyes mértékben gyarapodott. Elfogadtuk elveit, s igyekeztünk a gyakorlatba átültetni őket. Számos cikket, tanulmányt idézhetnék a nyelvi jelenségek árnyalt (dialektikus) elemzésére, a pozitív nyelvművelés érvényesítésére.

Az Édes Anyanyelvünk című folyóirat megindulásakor a szerkesztőbizottság (14 tekintélyes nyelvművelő) állást foglalt – többek között – az idegen szavakkal való foglalkozás háttérbe szorítása, a maga helyére tétele mellett.

Nem kevés azon nyelvészek, nyelvművelők száma, akik több irányban is kiszélesítették, Lőrincze működésével párhuzamosan is, a Lőrinczétől 1951-ben megfogalmazott elveket. A hivatásos nyelvészek körében példát sem találni a méltatlan, szitkozódó hangra; ezt a modort sikerült kiűzni általában a nyelvtudományi orgánumból.

Meglepő, hogy a nyelvművelést támadó írásokból **teljesen** hiányzik a nyelvművelés (itt is kiemelt) pozitívumaira való utalás, csak az alapállást vitatják: „Hogyan merészelnék...??”. Pedig hát a nyelv védelme, ápolása messze nem csupán a nyelvhasználati negatívumok felkutatására korlátozódik; és távolról sem abban a hangnemben folyik, amellyel vitapartnerünk „megtisztelnék” minket.

Bencédy József